

XAVIER VANMECHELEN

Belangstelling in verveling

Recensie van: AWEE PRINS (2007) *Uit verveling*. Kampen, Klement, 437 p.

Verveling wekt belangstelling. Het succes van Awee Prins' *Uit verveling* toont dit aan. Zelf zegt de auteur over dit succes: 'Dat is het bewijs dat het boek gaat over een verschijnsel waar heel veel mensen aan lijden.' Zo kan ook de centrale stelling van het boek samengevat worden: diepe verveling is de grondstemming van de hedendaagse westerse samenleving. Prins laat zich in de uiteenzetting van deze stelling leiden door het verlokken denken van Martin Heidegger. Hiermee is meteen ook de ambiguïteit aangegeven die vanaf het begin in dit lijvige, maar vlot geschreven boek sluipt. *Uit verveling* kondigt zich aan als 'een studie gewijd aan verveling' (15), maar tegelijk is 'deze studie een uitwerking en bewerking van het denken van Martin Heidegger' (21). Deze dubbele agenda wreekt zich. Het uitgangspunt is schitterend: 'uitleggen, expliciteren van hetgeen zich in het concrete bestaan voltrekt' (151), meer bepaald: wanneer iemand terechtkomt in diepe verveling. Mijn kritiek is echter dat Prins deze diepe verveling eenzijdig articuleert en daarom niet adequaat uitlegt. Dit is het gevolg van zijn keuze voor Heidegger. Deze aanklager van vijfen-

twintig eeuwen zijnsvergetelheid staat niet direct bekend als een scherp fenomenoloog. Wie 'verveling als keerzijde van de metafysica' (19, Prins cursiveert) opvat, kan vanzelfsprekend nog moeilijk luisteren naar wat er echt gebeurt wanneer hij zich stierlijk verveelt. Bovendien haalt Prins uit Heideggers idiosyncratische fenomenologie van de verveling – en uit de vele andere auteurs die hij uitvoerig ter sprake brengt – minder dan hij zou kunnen halen. Kortom, voor wie *Uit verveling* uit belangstelling voor verveling ter hand neemt, leest het boek als een kroniek van een groeiende ontgoocheling.

'Ik heb me altijd verveeld.' (25) Vanaf de eerste regels maakt Prins duidelijk dat verveling 'ook en vooral het probleem van de auteur' (21) is. Hij is een kind van dit 'zijnsperk' en meldt zich aan als beste leerling van Heideggers klas. Hij gaat prat op zijn verveling die hij niet terzijde wil schuiven, maar samen met de lezer wil 'doorvoeden en doorstaan' (195). In het eerste hoofdstuk tilt hij de verveling naar een bovenpersoonlijk niveau door de historische gedaanten te geven die dit onderdrukt, maar hardnekkig fenomeen in

de geschiedenis van de westerse literatuur heeft aangenomen (45, 310). Het tweede hoofdstuk biedt een overzicht van wat respectievelijk biologie, psychologie, psychoanalyse en existentiële psychologie over verveling te zeggen hebben. Volgens Prins, die vooral de blijde intrede van Heidegger aan het voorbereiden is, zijn al deze benaderingen te 'antropologisch': ze adresseren de complexiteit van het fenomeen niet (120) en zijn vooral te essentialistisch (149). Vanaf dan krijgt Heidegger het initiatief. Prins' leidmotief is de volgende aanmaning van Heidegger: 'Het gaat er niet om een definitie van de verveling mee naar huis te nemen, maar om zich te leren bewegen in de diepte van het Dasein' (108, 167, 194, 333). Verveling is niet langer het thema, maar het medium waarin de 'Daseinsanalytiek' zich voltrekt. De cartesiaanse methodische twijfel wordt ingeruild voor de heideggeriaanse methodische verveling. In het derde hoofdstuk toont Prins netjes aan hoe Heidegger in de overgang van *Sein und Zeit* (1927) naar de collegetekst *Die Grundbegriffe der Metaphysik* (1929/1930) consequenter met zichzelf wordt. De grondstemming angst maakt plaats voor de grondstemming verveling. Deze wordt niet langer gethematiseerd, maar 'in ervaring gebracht' en van daaruit gearticuleerd. Prins leest Heideggers articulatie van diepe verveling heel sterk in het teken van diens anti-essentialistisch standpunt: 'de 'diepte' van diepe verveling is (...) het bodemloze van de menselijke existentie, die geen nadere bepaling toelaat' (201). Waar in de angst het nihilisme slechts doorbreekt, wordt de verveelde geconfronteerd met een

voortdurend nihilisme (19, 270). In de verveling wordt het nihilisme manifest van het sinds de achttiende eeuw dominante wetenschappelijk-technische denken waarin de manipuleerbaarheid van de zijnden centraal staat (246-263). Dat toont Prins aan in het vierde hoofdstuk, waarin hij ook treffend de mateloosheid en sensatiezucht van de moderne samenleving beschrijft (284-298). In het vijfde en laatste hoofdstuk verdedigt Prins de stelling dat wie de verveling doorstaat, terechtkomt in een verstilling van waaruit een omslag naar een andere stemming mogelijk is. Wie de dingen niet meer reduceert tot hun manipuleerbaarheid, kan weer bij hen verwijlen en 'aangezegd worden' door hun geheimvolle karakter (323-338). Met andere woorden: verveling krijgt de zware taak om Heideggers epochale Daseinsanalytiek te dienen. Ik zal me in het vervolg van deze bespreking concentreren op de vraag of Prins verveling adequaat articuleert.

Prins is een citatentijger. Hij haalt overvloedig en breedvoerig aan, onbevreesd voor de meester die dit smalend 'vlijtig samenscharrelen' noemt (*Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 213). Uitgebreid citeren en samenvatten is op zichzelf geen probleem, op voorwaarde dat er ook iets gebeurt met de overvloed aan materiaal. Daar gaat het bij Prins echter mis: hij laat zijn citaten te weinig spreken en laat interessante sporen aan zich voorbijgaan. Neem zijn *De taal der verveelden*, een overzicht van de historische gedaanten die de verveling heeft aangenomen (46-93). Vergeleken met Michèle Huguets *L'emui et ses discours* slaagt Prins er niet in lijn te krijgen in de geschiede-

nis van de verveling. Flauwtjes besluit hij: 'Steeds onverbiddelijker ademt de leegte ons in het gezicht' (93). Om dit te bewijzen gaat hij een twintigste-eeuwse gedaante van verveling construeren met citaten die slechts in de verte met deze stemming verband houden: verveling wordt 'wachten op niets' (78), reveleert zich als de ervaring 'dat ons bestaan zinloos is geworden' (82) en als 'de uitzichtloze verlatenheid en vertwijfeling van de moderne mens' (86). Construeren is het tegendeel van iets laten gebeuren met goedgekozen citaten. Het hele boek geeft vooral te veel de indruk van een losjes aan elkaar geschreven kaartenbak die de auteur gedurende twintig jaar verzameld heeft. Ik zou Prins' onvermogen om citaten te laten spreken niet vermelden, mocht het niet iets ophelderen over de diepe verveling die hij in dit scharrelboek niet geëxpliciteerd krijgt. Iemand die zich in de stemming van diepe verveling ophoudt is niet in staat een lijn te trekken. Hij kan geen standpunt innemen. Daarvoor is het immers nodig dat men een onderscheid maakt tussen wat men belangrijk en onbelangrijk acht. Het impliceert dus een engagement. De verveelde kan niet voor iets gaan staan. Hij kan zich hoogstens 'bedienen van veel citaten om affiniteit te benadrukken' (412). In de passage waaruit dit citaat komt gaat het over de affiniteit tussen Sloterdijk en Heidegger, maar het is tekenend voor de onpersoonlijke manier van denken die dit boek uitademt.

Wat geeft verveling echter te verstaan? Hoe laat deze stemming zich articuleren? Prins heeft in *Uit verveling* vooral oor voor de ervaring van een radicale

zinloosheid en onverschilligheid in verveling. Dat blijkt uit de gedaante die verveling volgens de auteur in de twintigste eeuw aanneemt, zijn onverhulde 'affiniteit' met het werk van existentiële psychologen die hem ertoe aanzetten te beweren dat er geen zin of doel bestaat (134) en de manier waarop hij Heideggers diepe verveling leest: als de ervaring van de bodemloosheid van de menselijke existentie (201) en van totale onverschilligheid (202, 267). De verveelde gaat de confrontatie met deze radicale zinloosheid en onverschilligheid uit de weg en vlucht in het driftig zoeken naar verstrooiing en afleiding (121, 130) of in ongebreidelde productie en consumptie, grootheidswaan, sensatiezucht enzovoort. Dit is mijns inziens een eenzijdige en daarom onvolledige articulatie van wat er gebeurt wanneer iemand zich diep verveelt. De verveelde is niet louter onverschillig en hij is zeker niet de nihilist die Prins al te gemakkelijk van hem maakt. Wie zich verveelt vindt alles oninteressant. Dat klopt. Maar is het ook niet zo dat de verveelde graag iets zou vinden wat hem boeit? De vraag is alleen: wat? 'Ik weet niet wat te doen' is waarschijnlijk de meest typische uitdrukking van verveling. De uitspraak veronderstelt dat de verveelde er op uit is om iets te doen of mee te maken. Zoals de louter onverschillige wordt de verveelde niet aangesproken door de concrete mogelijkheden die zich aanbieden, maar in tegenstelling tot de louter onverschillige heeft hij een groots, maar onbepaald verlangen. Hij verwacht iets van het leven, maar is niet in staat zijn weg te gaan.

Zoals Prins het ergens terloops

opmerkt: de verveelde is 'a-willig' (114). Hij heeft geen wil en droomt ondertussen van iets wat aan zijn niet nader bepaalde verwachtingen moet beantwoorden en zelfs liefst overtreffen. Het ongeduld van de verveelde alsook de ontgoocheling die volgt op de verstrooiing, kan alleen maar verklaard worden vanuit dit grootse, maar onbepaalde verlangen. Dat de verveelde niet in staat is iets te willen, is ook het spoor dat gevolgd wordt door Harry Frankfurt: 'De essentie van verveling is dat we geen belangstelling hebben in wat er plaatsvindt. We geven om niets; niet is belangrijk voor ons. Ten gevolge daarvan verzwakt de motivatie om geconcentreerd te blijven; hiermee in overeenstemming ondergaan we een vermindering van psychische vitaliteit.'² De impasse van de verveelde is dat hij klem zit in de discrepantie tussen de banaliteit van het alledaagse en een groots, maar onbepaald verlangen. Hij is niet in staat om iets concreets belangrijk te vinden: hij geeft om niets, hij identificeert zich met niets. De enige uitweg die hij ziet om de kloof voorsnog te dichten is wegluchten in een oneindige verstrooiing en in andere vormen van mateloosheid. Prins' articulatie van verveling is onvolledig omdat hij nooit het tweede facet van de stemming – een groots, maar onbepaald verlangen – uitwerkt en daarom ook niet de discrepantie articuleert waarin de verveelde geklemd zit. Hij staart zich blind op de ervaring van zinloosheid en verstaat tijdverdrijf louter als een vlucht voor deze zinloosheid. Bij Heidegger komt de blokkerende discrepantie nochtans wel naar boven omdat hij in elke vorm van verveling zowel *Hingehaltenheit*

als *Leergelassenheit* ziet (195-205). In Heideggers hermetische zijnsdenken krijgt het grootse perspectief waarin de verveelde zich ophoudt evenwel onterecht een positieve lading. 'De "roep" van de diepe verveling betreft het Dasein als *mogelijkheid*' (222, Prins cursiveert). Dat is net de hel van de verveling: de verveelde is niet in staat om een concrete gedaante aan 'zijn braakliggende Dasein' (223) te geven. In de manke interpretatie van Prins wordt de ervaring van het Dasein als mogelijkheid zelfs de mysterieuze omslag die iemand overkomt als hij de verveling heeft doorstaan.

'Een stilte van het soort waar dingen in worden gehoord die nog nimmer het oor vernam' (223-224, 324). Met deze regels van Martinus Nijhoff geeft Prins aan hoe de verveelde uit de verveling zou kunnen geraken. In de 'algehele ontzegging' van de verveling gaat een 'aanzegging' schuil (203) en biedt zich de mogelijkheid van een omslag naar een andere stemming aan. De auteur verwacht veel heil van het opgeven van 'de jacht naar het "interessante", naar het "buitengewone" en het "nog nooit vertoonde"' (330), en van het wachtend doorstaan van de tijd (382). Centraal staat daarbij een relatie tot de dingen die niet gereduceerd wordt tot manipulatie en sturing: verwijlen bij de dingen waarin men ze laat zijn wat ze zijn. Prins verwijst daarvoor naar de ietwat geforceerde letterlijke duiding van 'inter-esse': een zijn te midden van de dingen (223). Dit is merkwaardig. Wachten op iets wat het oor nog nimmer vernam is de kern van de impasse waarin de verveelde geklemd zit. Het is de uitdrukking van

een verlangen dat iets groots hem zou 'toevallen' (389), zonder dat hij iets concreets onderneemt. Dat de verveelde zich als 'braakliggend Dasein' ervaart, biedt geen vooruitzicht op een omslag. Het verdiept de impasse alleen maar. Ik ben graag een partizaan in de kritiek op het activisme van de moderne samenleving, maar de tijd wachtend doorstaan en verwijlen bij de dingen lijken me een overdrijving in de andere richting. In het alledaagse taalgebruik betekent interesse overigens belangstelling: aandacht hebben voor wat er gebeurt, bepaalde dingen belangrijk vinden. Daarin schuilt ook de werkelijke omslag uit de verveling: het opgeven van een weids verlangen ten gunste van een concrete gehechtheid. Terloops spreekt Prins weliswaar van 'een koesterende omgang' (386) en hij citeert ook uitgebreid Bruno Latours ideeën over *Dingpolitik*: 'We zijn wellicht meer met elkaar verbonden door onze bezorgdheden, door onze zaken van zorg, de dingen die ons aan het hart gaan, [...]' (407). Uit het betoog van Prins zelf blijkt evenwel nog geen belangstelling. De afsluitende zinnen van het boek – 'Lezer, ik ga de politiek in: de Dingpolitiek wel te verstaan. U hoort nog van mij.' (414) – klinken dan ook eerder als een bezwering van een zich verdiepende verveling dan de aankondiging van een andere stemming.

Prins schreeuwt een boek lang zijn verveling uit. Dit volstaat blijkbaar niet om een treffende en adequate articulatie van verveling te geven. Van 'een studie gewijd aan verveling' mag men dit echter wel verwachten. Het ontbreken hiervan zet ook de methodische verveling op de helling. Mocht Prins aandachtiger

geluisterd hebben naar Heideggers articulatie, maar vooral bereid geweest zijn om de dialoog aan te gaan met alternatieve benaderingen van verveling, dan zou hij ontdekt hebben dat zijn eigen verveling meer te verstaan geeft dan hij articuleert. Als afsluiter nog een opmerking bij de centrale stelling van het boek. Is verveling werkelijk de grondstemming van deze tijd? Daarmee stelt Prins de toestand mijns inziens te rooskleurig voor. Wie een blik werpt op de incidentiecijfers van depressie, moet inderdaad besluiten dat een dodelijke lusteloosheid zich in de westerse samenleving heeft genesteld. Volgens de heersende psychiatrische criteria is op elk moment 9,5% van de Noord-Amerikanen en 8,6% van de Europeanen depressief. Daarmee is deze stemmingstoornis volgens de Wereldgezondheidsorganisatie de zwaarstwegende psychiatrische aandoening in het Westen. Depressie gaat evenwel dieper dan verveling. Waar de verveelde geklemd zit tussen de platte alledaagseheid en een afwachtende houding tegenover iets wat zich maar niet wil aanbieden (zonder ooit in te zetten), komt een depressief persoon verslagen uit de realiteit terug. Hij heeft wel ingezet, maar heeft niet kunnen realiseren wat hij belangrijk vond en hangt zonder energie in de touwen. De lusteloosheid in verveling en in depressie hebben dus een heel verschillende voorgeschiedenis. De depressiepandemie die het Westen teistert, wijst op een verdere ontwikkeling naar een samenleving waarin alles mogelijk lijkt, maar o zo weinig mogelijk blijkt.

Noten

- 1 *Filosofie Magazine* (2007) 5, p. 27.
- 2 *The reasons of love*, p. 54.

Literatuur

Frankfurt, H.G. (2004) *The reasons of love*.
Princeton, Princeton University Press.

Huguet, M. (1984) *L'emui et ses discours*. Parijs,
Presses Universitaires de France
(Philosophie d'aujourd'hui).